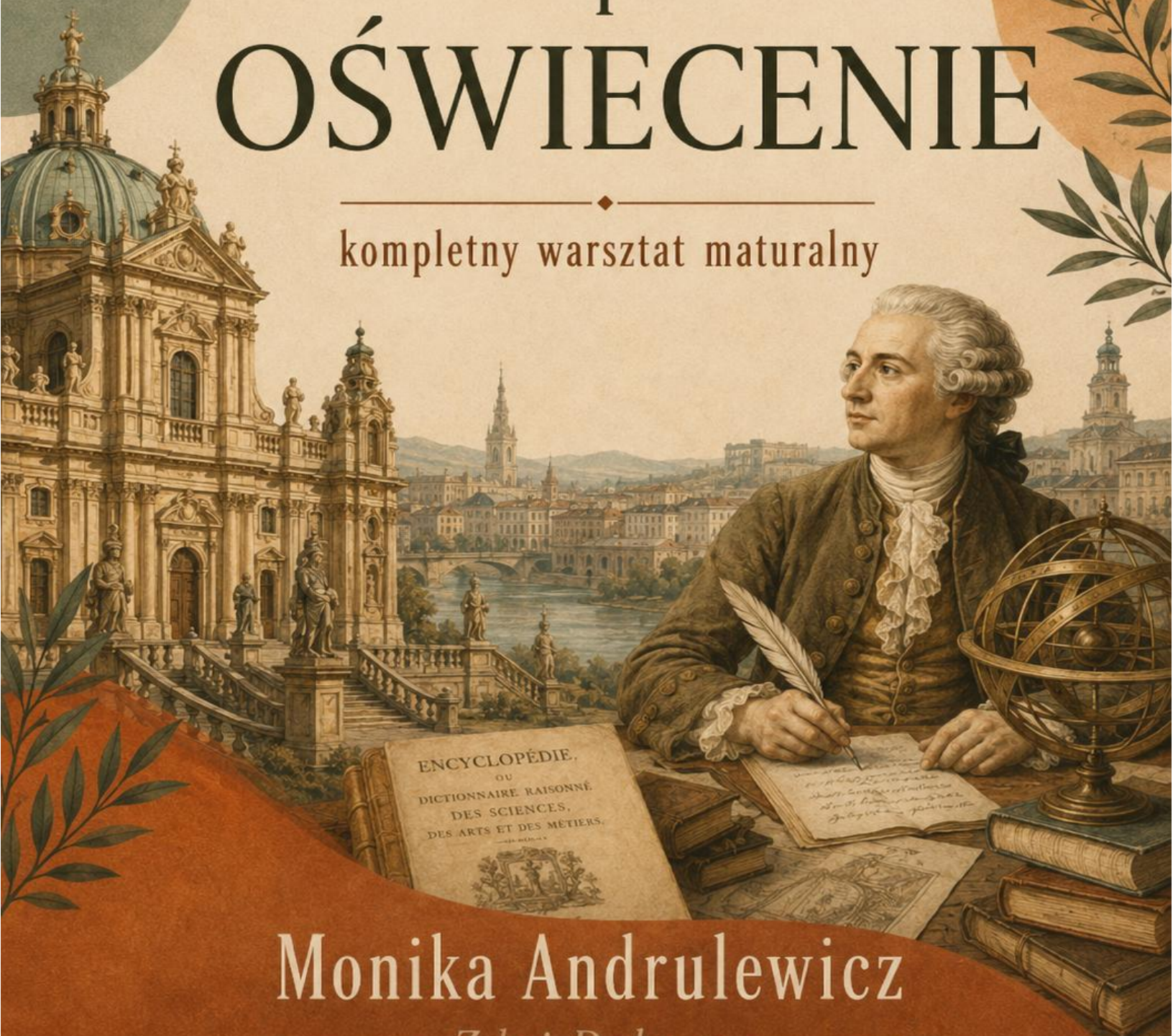

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

BAROK i OŚWIECENIE

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

Zdaj Dobrze

Spis treści

Teoria potrzebna do zdania matury	5
1. Barok na maturze – zakres materiału	5
2. Nazwa i ramy czasowe	6
3. Człowiek, Bóg i świat – najważniejsze napięcia epoki	7
4. Sztuka baroku – ruch, światło i iluzja.....	8
5. Literatura baroku – zaskoczyć, poruszyć, przekonać	15
6. Poezja baroku – teksty, które trzeba rozumieć	16
7. Sarmatyzm – między wspólnotą a samozadowoleniem.....	17
8. Moliere, „Skąpiec” – klasycyzm XVII wieku i lektura obowiązkowa	19
9. Najważniejsze pojęcia	21
10. Po tej części powinienś umieć	22
Jak CKE pyta o barok?.....	23
Barok – odpowiedzi	26
Wnioski dla maturzysty.....	27
30 autorskich zadań maturalnych	28
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	45
Wielki sprawdzian z epoki	52
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	68
Barok na maturze ustnej	76
Czy dobra materialne czynią człowieka szczęśliwym?.....	77
Kontekstownik.....	78
Sprawdź swoją odpowiedź.....	80
Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi	81
Kontekstownik.....	82
Sprawdź swoją odpowiedź	83
Kontekstownik do pytań ze „Skąpca”	84
Bank najważniejszych pojęć	84
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	85
Barok w wypracowaniu maturalnym.....	86
20 tematów typu maturalnego	87
Bank argumentów	102
Kontekstownik do wypracowania.....	103
Od przykładu do argumentu	104
Ćwiczenia przed napisaniem pracy	105
Karty planowania pracy.....	106

OŚWIECENIE	110
Teoria potrzebna do zdania matury.....	110
1. Oświecenie na maturze – aktualny zakres	111
2. Nazwa, ramy czasowe i najważniejsze przemiany	111
3. Rozum, doświadczenie i krytyka – program epoki.....	113
4. Filozofia, społeczeństwo i państwo	114
5. Wiedza w obiegu: encyklopedia, prasa, szkoła i teatr	115
6. Klasycyzm, sentymentalizm i rokoko	116
7. Sztuka oświecenia – porządek, obywatel i natura	117
8. Oświecenie w Polsce – kultura reform	123
9. Literatura oświecenia – funkcje i gatunki	124
10. Ignacy Krasicki – autor rdzenia maturalnego.....	125
11. Bajki – krótka forma, mocny mechanizm	126
12. Satyry – ironia, diagnoza i naprawa obyczajów.....	128
13. „Hymn do miłości ojczyzny” – patriotyzm i cena zobowiązania	129
14. Teksty dodatkowe, które pracują na maturze	130
15. Najważniejsze pojęcia, pułapki i umiejętności.....	132
Podstawa opracowania i źródła	133
Jak CKE pyta o oświecenie?.....	134
Oświecenie – odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	138
25 autorskich zadań maturalnych	141
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	156
Wielki sprawdzian z epoki	165
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	174
Oświecenie na maturze ustnej.....	182
Jedno pytanie – kilka możliwych satyr	182
Wady ludzkie w krzywym zwierciadle satyry	183
Kontekstownik.....	186
Sprawdź swoją odpowiedź	187
Oświecenie w wypracowaniu maturalnym	189

BAROK

teoria i zadania maturalne

Monika Andruliewicz

Teoria potrzebna do zdania matury

Barok jest epoką napięcia. Człowiek XVII wieku nie przestał korzystać z odkryć renesansu, ale coraz mocniej doświadczał granic rozumu, kruchości ciała, niepewności losu i trudności pogodzenia pragnień z wymaganiami wiary. Literatura nie opisuje więc świata spokojnego i raz na zawsze uporządkowanego. Buduje znaczenia przez kontrast: wieczność zostaje zderzona z chwilą, dusza z ciałem, miłość z cierpieniem, piękno z rozkładem, pozór z prawdą.

Na maturze barok nie sprowadza się do rozpoznania „przepychu” ani do wyliczenia środków stylistycznych. CKE sprawdza, czy zdający potrafi odczytać pomysł organizujący wiersz, wyjaśnić funkcję paradoksu, antytezy i hiperboli, zinterpretować materiał ikoniczny w związku z utworem literackim oraz sformułować wniosek o barokowym obrazie człowieka. W odniesieniu do „Skąpca” potrzebna jest znajomość całego dramatu: relacji rodzinnych, mechanizmu skąpstwa, różnych odmian komizmu i sposobu, w jaki pieniądź podporządkowuje sobie język oraz więzi między ludźmi.

Rdzeń maturalny tworzą obecnie wybrane wiersze poetów epoki baroku oraz „Skąpiec” Moliera. W praktyce przygotowanie powinno objąć przede wszystkim twórczość Mikołaja Sępa Szarzyńskiego, Daniela Naborowskiego i Jana Andrzeja Morsztyna, ponieważ właśnie na ich tekstach najłatwiej sprawdzić umiejętności wskazywane przez podstawę i wykorzystywane w materiałach CKE. Wiedza o sarmatyzmie, Janie Chryzostomie Pasku i Wacławie Potockim pozostaje ważna jako kontekst epoki, materiał do interpretacji oraz – w przypadku „Pamiętników” – możliwość użycia dawnej lektury obowiązkowej w wypracowaniu do końca 2028 roku.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Wiedza o baroku ma pracować w interpretacji. Nie wystarczy nazwać koncept, vanitas albo antytezę. Trzeba pokazać, w jaki sposób dany zabieg organizuje utwór i co pozwala zrozumieć o człowieku, czasie, miłości, wierze lub świecie.

1. Barok na maturze – zakres materiału

Aktualna podstawa programowa nie wskazuje imiennie konkretnych poetów baroku. Wymaga znajomości „wybranych wierszy poetów epoki baroku”. Oznacza to, że uczeń powinien umieć pracować z podanym w arkuszu tekstem, rozpoznawać cechy poetyki epoki i funkcjonalnie korzystać z terminologii. „Skąpiec” Moliera należy natomiast do utworów poznawanych w całości, dlatego pytanie może wymagać odwołania do wydarzeń, postaci i problematyki całej komedii.

W przygotowaniu warto rozdzielić cztery poziomy materiał. Pierwszy obejmuje obowiązkowe wiersze barokowe jako grupę tekstów. Drugi tworzy „Skąpiec” – obowiązkowa lektura dramatyczna. Trzeci to lektury uzupełniające wskazane w podstawie, między innymi „Życie snem” Pedra Calderóna de la Barki oraz fragmenty „Transakcji wojny chocimskiej” Wacława Potockiego. Czwarty poziom stanowią teksty przydatne na mocy przepisów przejściowych: „Pamiętniki” Jana Chryzostoma Paska mogą do końca 2028 roku spełnić w wypracowaniu wymóg odwołania do lektury obowiązkowej z podstawy z 2018 roku.

Jak CKE pyta o barok?

W tej części znajdują się zadania z arkuszy CKE dotyczące „Skąpca” Moliera oraz poezji Jana Andrzeja Morsztyna. Zestaw pokazuje cztery ważne sposoby sprawdzania wiedzy: interpretację plakatu w kontekście całego utworu, rozpoznawanie środków stylistycznych, łączenie fragmentu z problematyką dramatu oraz wyjaśnianie konceptu poetyckiego.

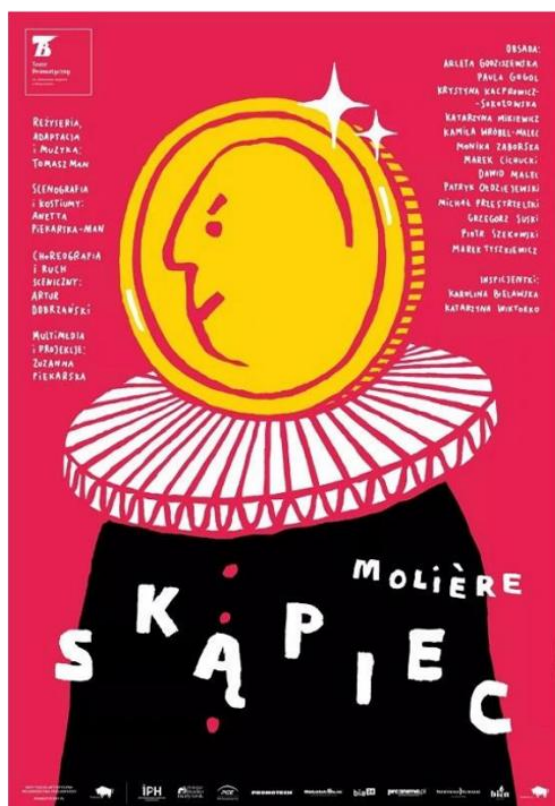
JAK PRACOWAĆ Z TYM ROZDZIAŁEM

Najpierw rozwiąż zadania samodzielnie. W zadaniu z materiałem graficznym wskaż dokładnie dwa elementy plakatu. W odpowiedzi dotyczącej całego dramatu przywołaj konkretne wydarzenie, a przy koncepcie nie ograniczaj się do wyliczenia środków stylistycznych – wyjaśnij pomysł organizujący utwór.

Zadanie 1. (0–2)

CKE, test diagnostyczny – grudzień 2024, poziom podstawowy; w arkuszu: zadanie 7.

Zapoznaj się z plakatem Agnieszki Popek-Banach i Kamila Banacha do komedii „Skąpiec” Moliera.

Plakat do przedstawienia „Skąpiec”, Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku,
www.dramatyczny.pl

Na plakacie za pomocą różnych elementów graficznych przedstawiono interpretację utworu Moliera. Wybierz dwa elementy graficzne i wyjaśnij ich sens w kontekście problematyki komedii „Skąpiec”.

.....

.....

.....

.....

30 autorskich zadań maturalnych

Zestaw sprawdza te operacje, które regularnie pojawiają się w teście historycznoliterackim: interpretację fragmentu i dzieła plastycznego, wyjaśnianie funkcji środków, rozpoznawanie konceptu, porównywanie tekstów, pracę z terminami oraz łączenie sceny z problematyką całej lektury. Zadania są autorskie - naśladują logikę CKE, lecz nie powielają poleceń z arkuszy.

JAK

PRACOWAĆ

Najpierw rozwiąż cały zestaw bez zaglądania do klucza. W odpowiedziach otwartych pilnuj czasowników z polecenia: „wyjaśnij” wymaga związku przyczynowo-skutkowego, „uzasadnij” - dowodu z tekstu, a „porównaj” - wskazania podobieństwa i różnicy.

POEZJA I SZTUKA BAROKU

Do zadań 1–4. Przeczytaj sonet Mikołaja Sępa Szarzyńskiego.

Mikołaj Sęp Szarzyński

„Sonet IV

O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem

*Pokój — szczęśliwość; ale bojowanie
Był nasz podniebny: on srogi ciemności
Hetman i świata łakome marności
O nasze pilno czynią zepsowanie.
Nie dosyć na tym, o nasz możny Panie!
Ten nasz dom — ciało —, dla zbiegłych lubości
Niebacznie zajrzając duchowi zwierzchności,
Upaść na wieki żądać nie przestanie.
Cóż będę czynił w tak strasliwym boju,
Wątły, niebaczny, rozdwojony w sobie?
Królu powszechny, prawdziwy pokoju
Zbawienia mego, jest nadzieja w tobie!
Ty mnie przy sobie postaw, a prześpiecznie
Będę wojował i wygram statecznie!*

Mikołaj Sęp Szarzyński, „Sonet IV (O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem)”, Wolne Lektury.

Zadanie 1. (0–2)

Nazwij trzech przeciwników człowieka przedstawionych w utworze. Następnie wyjaśnij, jaki obraz ludzkiego życia buduje zastosowana w sonecie metafora.

.....

.....

.....

.....

Do zadań 13–14. Przyjrzyj się obrazowi Philippe’a de Champaigne’a, a następnie odwołaj się do wiersza „Marność” z zadań 7–8.

Philippe de Champaigne, Vanitas, ok. 1644, Musée de Tessé w Le Mans; reprodukcja: domena publiczna.

Zadanie 13. (0–2)

Wybierz dwa elementy przedstawione na obrazie i wyjaśnij ich znaczenie w kontekście przesłania wiersza „Marność” Daniela Naborowskiego.

Zadanie 14. (0–1)

Wyjaśnij, dlaczego obraz można odczytać jako wezwanie do uporządkowania hierarchii wartości, a nie jedynie jako przedstawienie śmierci.

Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi

PYTANIE

JAWNE

17. Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi. Omów zagadnienie na podstawie „Skąpca” Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

Trzeba wskazać przyczyny konfliktu, a nie jedynie opowiedzieć, że Harpagon kłóci się z dziećmi. Najważniejsze są: brak dialogu, nierówność władzy, sprzeczne hierarchie wartości, lekceważenie uczuć młodych oraz tajemnice wynikające z braku zaufania. Dzieci ukrywają swoje plany i uciekają się do intrygi, ale robią to w rodzinie, w której szczerza rozmowa nie daje im realnego wpływu na własne życie.

Najbezpieczniejsza droga przez „Skąpca”

Decyzje podejmowane bez rozmowy

Harpagon oznajmia dzieciom własne plany: chce poślubić Mariannę, Kleanta ożenić z bogatą wdową, a Elizę wydać za Anzelma. Nie pyta ich o uczucia ani o zgodę. Oczekuje posłuszeństwa, ponieważ utożsamia władzę ojca z prawem do decydowania o przyszłości dorosłych dzieci.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Nieporozumienie rodzi się wtedy, gdy rodzic zastępuje rozmowę rozkazem i nie uznaje podmiotowości dziecka. Różnica wieku nie musi prowadzić do konfliktu; prowadzi do niego brak szacunku dla samodzielnego wyboru.

Sprzeczne wartości: miłość i autonomia kontra kalkulacja finansowa

Eliza kocha Walerego, a Kleant – Mariannę. Harpagon ocenia małżeństwa przede wszystkim przez pryzmat kosztów i zysku. Anzelm wydaje mu się idealnym kandydatem, ponieważ nie oczekuje posagu. Dla dzieci małżeństwo ma być związkiem opartym na uczuciu; dla ojca staje się operacją ekonomiczną.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Konflikt pokoleń pogłębia się, gdy członkowie rodziny posługują się odmiennymi hierarchiami wartości i żadna ze stron nie ma przestrzeni, by uczciwie przedstawić własne potrzeby.

Tajemnice, pochlebstwo i intryga

Eliza i Walery ukrywają swoją miłość. Walery zdobywa zaufanie Harpagona, pochlebiając mu i pozornie popierając jego oszczędność. Kleant również nie ujawnia od razu uczucia do Marianny. Brak szczerości prowadzi do komicznych nieporozumień, między innymi podczas przesłuchania Walerego, który mówi o miłości do Elizy, podczas gdy Harpagon sądzi, że przyznaje się on do kradzieży szkatułki.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Ukrywanie prawdy pogłębia konflikt, ale jest także skutkiem wcześniejszego braku zaufania. Dzieci wybierają intrygę, ponieważ nie wierzą, że ojciec wysłucha ich argumentów.

Ojciec i syn jako rywale

Harpagon i Kleant kochają tę samą kobietę. Ojciec nie próbuje zrozumieć sytuacji syna, a syn nie może otwarcie przedstawić własnych uczuć. Dodatkowo scena pożyczki ujawnia, że relacja rodzinna została zastąpiona zależnością ekonomiczną: Harpagon chce zarobić na potrzebie Kleanta.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Nieporozumienie staje się szczególnie głębokie, gdy rodzic przestaje pełnić rolę opiekuna, a zaczyna traktować dziecko jak konkurenta albo przedmiot finansowej kontroli.

Pytania naprowadzające

Czy główną przyczyną konfliktu jest różnica wieku, czy sposób sprawowania władzy przez Harpagona?

biblijny – Kohelet: przemijanie ogranicza ludzką kontrolę, lecz nie unieważnia wartości uczciwego życia

PUŁAPKA

Nie utożsamiaj refleksji o przemijaniu z pesymizmem. Naborowski łączy memento mori z etyką umiaru i świadomego korzystania z chwili.

TEMAT 10

Czy pamięć o śmierci odbiera człowiekowi radość życia, czy pomaga uporządkować jego hierarchię wartości?

Co trzeba rozważyć?

Temat wymaga polemiki z prostym przekonaniem, że memento mori musi prowadzić do ponurego odrzucenia świata. Trzeba pokazać, czy świadomość końca paraliżuje, czy raczej chroni przed absolutyzowaniem dóbr doczesnych.

Możliwe stanowiska

Pamięć o śmierci nie musi odbierać radości; może uczynić ją bardziej świadomą, umiarkowaną i wolną od złudzenia trwałości.

Memento mori staje się niszczące dopiero wtedy, gdy człowiek widzi w śmierci wyłącznie kres, a nie kryterium wyboru wartości.

Jak wykorzystać barok?

Naborowski, „Marność” – podmiot zachęca do miłości i żartu, ale „pobożnie” i „uczciwie”. Radość nie zostaje odrzucona, lecz uporządkowana.

Naborowski, „Na toż” – gotowość na śmierć oznacza pełniejszą świadomość życia; człowiek, który wypiera śmiertelność, „umiera dwakroć”.

Dobór drugiego utworu

„Księga Koheleta” – korzystanie z dóbr życia ma sens mimo jego nietrwałości.

„Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” – groteskowy obraz śmierci przypomina o równości ludzi wobec końca.

„Dżuma” – pamięć o zagrożeniu nie wyklucza miłości, przyjaźni i działania.

Konteksty do wyboru

średniowieczny – ars moriendi: przygotowanie do śmierci miało porządkować sposób życia

kulturowy – martwa natura vanitas: piękne przedmioty i czaszka współistnieją, łącząc zachwyt z ostrzeżeniem

PUŁAPKA

Nie kończ na hasło „wszyscy umrzemy”. Wyjaśnij, jak ta wiedza zmienia codzienne decyzje i hierarchię wartości.

OŚWIECENIE

Teoria • Zadania • Matura ustna • Matura pisemna

Monika Andrulewicz

OŚWIECENIE

Teoria potrzebna do zdania matury

Oświecenie uczyniło z rozumu ważne narzędzie krytyki, lecz nie było epoką jednego prostego hasła. Twórcy pytali, jak odróżnić wiedzę od przesądu, jak urządzić państwo, by chroniło obywateli, jak wychowywać ludzi zdolnych do samodzielnego sądu oraz jak literatura może naprawiać obyczaje bez zamiany w suchy wykład.

Na maturze nie wystarczy napisać, że epoka „wierzyła w rozum”. Trzeba rozpoznać, kto mówi, z jakiej pozycji, za pomocą jakiego gatunku i jakich środków próbuje przekonać odbiorcę. Szczególnego znaczenia nabierają ironia, satyra, alegoria, kontrast, dialog i argumentacja. W utworach Krasickiego rozum bywa narzędziem demaskacji, ale bohaterowie często doskonale wiedzą, co jest słuszne, i mimo to postępują przeciwnie.

Rdzeń aktualnego zakresu stanowią wybrana satyra Ignacego Krasickiego oraz „Hymn do miłości ojczyzny”. Do interpretacji trzeba również umieć wykorzystywać bajki Krasickiego poznane w szkole podstawowej. Wiedza o filozofii, klasycyzmie, sentymentalizmie, reformach państwa i kulturze stanisławowskiej ma służyć odczytaniu tekstu, a nie dekorowaniu odpowiedzi nazwiskami.

ZASADA PRZEWODNIA

Nie udowadniaj, że oświecenie ceniło rozum. Pokaż, jak konkretny tekst używa rozumu, ironii, komizmu albo argumentu do rozpoznania błędu i zmiany sposobu myślenia.

Klasycystyczna architektura nie była jedynie „ładna i symetryczna”. Porządek form mógł wyrażać przekonanie, że wspólnota również potrzebuje ładu, prawa i odpowiedzialności. Portret władcy budował autorytet, a cykl historyczny podsuwał odbiorcom wzorce pamięci. Takie pytania są ważniejsze od mechanicznego rozpoznawania kolumny.

JAK CZYTAĆ DZIEŁO SZTUKI?

Nazwij element widoczny – układ, gest, światło, architekturę, kostium. Następnie wyjaśnij jego funkcję i połącz z ideą epoki. Zdanie „obraz jest klasycystyczny, bo jest harmonijny” wymaga dopowiedzenia, na czym harmonia polega i jaki sens porządkuje.

Cecha	Klasycyzm	Rokoko / sentymentalna kultura ogrodu
kompozycja	symetria, wyraźne centrum, czytelny układ	asymetria, ruch, kameralność, swobodniejsza przestrzeń
temat	historia, mit, obywatelski obowiązek, portret reprezentacyjny	miłość, zabawa, prywatność, przeżycie natury
funkcja	wzór, pamięć, moralna i polityczna perswazja	przyjemność, nastrój, intymność, gra
ryzyko interpretacyjne	sprowadzenie do kolumn i „ładu”	uznanie lekkości za całkowity brak znaczenia

Jacques-Louis David – obywatel przed człowiekiem prywatnym

Jacques-Louis David, „Przysięga Horacjuszy”, 1784, Musée du Louvre, Paryż.

David sięga do historii starożytnego Rzymu. Trzej bracia Horacjusze składają ojcu przysięgę, że podejmą walkę w obronie miasta. Antyczny temat nie jest jednak celem samym w sobie. Staje się sposobem rozważania konfliktu między obowiązkiem wobec wspólnoty a uczuciami prywatnymi.

25 autorskich zadań maturalnych

Bajki • satyry • hymn • murale • sztuka nowoczesna • porównywanie tekstów

Zestaw ćwiczy operacje najczęściej wymagane w zadaniach historycznoliterackich: rozpoznawanie alegorii i ironii, wyjaśnianie funkcji środków, porównywanie tekstów kultury, odczytywanie argumentacji oraz wykorzystywanie wiedzy o epoce w interpretacji. Zadania są autorskie i nie stanowią kopii arkuszy CKE.

JAK PRACOWAĆ

Najpierw przeczytaj czasownik w poleceniu: rozstrzygnij, wyjaśnij, porównaj, uzasadnij. W zadaniach z dwoma tekstami odwołaj się do obu źródeł. Sama nazwa cechy, symbolu lub pojęcia nie wystarczy, jeżeli polecenie wymaga wyjaśnienia jego znaczenia.

I. Bajka: alegoria, ironia i prawda o człowieku

Zadania wykorzystują krótką formę bajki do ćwiczenia interpretacji sensu ukrytego, rozpoznawania mechanizmów władzy, pochlebstwa, hipokryzji i utraty wolności.

Zadanie 1. (0–2) Paradoks jako diagnoza

Przeczytaj utwór Ignacego Krasickiego.

Był młody, który życie wstrzemięźliwie pędził;
Był stary, który nigdy nie lajał, nie zrzędził;
Był bogacz, który zbiorów potrzebnym udzielał;
Był autor, co się z cudzej sławy rozweselał;
Był celnik, który nie kradł; szewc, który nie pijał;
Żołnierz, co się nie chwalił; łotr, co nie rozbijał;
Był minister rzetelny, o sobie nie myślał;
Był na koniec poeta, co nigdy nie zmyślał.
— A cóż to jest za bajka? Wszystko to być może!
— Prawda, jednakże ja to między bajki włożę.

Ignacy Krasicki, „Wstęp do bajek”, edycja cyfrowa: Wolne Lektury. ¹ Potrzebnym – potrzebującym.

Wyjaśnij paradoks zawarty w dwóch ostatnich wersach. Następnie sformułuj wniosek dotyczący obrazu człowieka w utworze.

.....

.....

.....

.....

.....

Przykładowa odpowiedź

Młody czyżyk utożsamia szczęście z bezpieczeństwem i wygodą, ponieważ urodził się w klatce i nie zna innego życia. Stary czyżyk przedkłada wolność nad materialny komfort, gdyż pamięta przestrzeń i samodzielność, które utracił. Ta sama klatka dla młodego jest naturalnym domem, natomiast dla starego – znakiem niewoli i odebranej wartości.

SPOSÓB MYŚLENIA

Nie ograniczaj porównania do słów „młody jest szczęśliwy, stary smutny”. Wyjaśnij, że pamięć wolności zmienia kryteria oceny wygody.

Zadanie 7. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – wyjaśnienie absurdu obu kar oraz trafna ocena relacji między przełożonym a podwładnym.
- 1 pkt – poprawne wskazanie sprzeczności bez wniosku o mechanizmie władzy.
- 0 pkt – streszczenie zdarzeń bez interpretacji.

Przykładowa odpowiedź

Absurd polega na tym, że pies zostaje ukarany zarówno za wykonanie obowiązku, jak i za jego niewykonanie. Gdy ostrzega pana, karze się go za hałas; gdy po tej nauczce milczy, karze się go za brak czujności. Relacja opiera się więc na arbitralności i niesprawiedliwości: podwładny nie zna jasnych reguł i niezależnie od działania może stać się winny.

SPOSÓB MYŚLENIA

Zauważ, że nie chodzi tylko o surowego pana. Najważniejszy jest brak spójnych zasad, który czyni podwładnego bezradnym.

Zadanie 8. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – odrzucenie podanego stwierdzenia oraz porównanie skutków rządów wołu, małpy i lisa.
- 1 pkt – poprawna ocena z niepełnym porównaniem, np. omówieniem tylko dwóch ministrów.
- 0 pkt – sama opinia bez argumentów z bajki.

Przykładowa odpowiedź

Stwierdzenie jest fałszywe. Wół działa powoli, lecz rozsądnie, dlatego zapewnia państwu porządek i naprawia szkody poprzedników. Małpa dostarcza rozrywki, ale jej rządy prowadzą do chaosu i cierpienia poddanych. Lis jest sprawny, lecz wykorzystuje stanowisko do zdrady pana i społeczeństwa. Bajka dowodzi, że rządzący powinien kierować się kompetencją, uczciwością i dobrem wspólnym, a nie widowiskowością.

SPOSÓB MYŚLENIA

Porównuj skutki, nie temperamenty. Kluczowe pytanie brzmi: kto poprawia sytuację wspólnoty, a kto jedynie bawi lub wykorzystuje władzę?

Zadanie 9. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – wyjaśnienie pozorności pokory lwa oraz porównanie strategii lisa i owcy wraz z konsekwencjami.
- 1 pkt – poprawne wyjaśnienie tylko jednego z wymaganych elementów.
- 0 pkt – streszczenie bajki bez wniosku o władzy i prawdzie.

Przykładowa odpowiedź

Pokora lwa jest pozorna, ponieważ władca chce jedynie usłyszeć pochwałę ubraną w formę nagany, a nie rzeczywistą ocenę własnego postępowania. Lis rozpoznaje oczekiwania lwa i stosuje pochlebstwo: jego „zarzuty” są w istocie komplementami, dzięki czemu pozostaje bezpieczny. Owca mówi prawdę i nazywa lwa tyranem, lecz za szczerość płaci życiem. Utwór ukazuje dwór, na którym prawda jest niebezpieczna, a oportunizm zostaje nagrodzony.

SPOSÓB MYŚLENIA

Porównanie strategii powinno objąć trzy elementy: intencję wypowiedzi, jej zgodność z prawdą oraz skutek dla mówiącego.

Klucz odpowiedzi i zasady oceniania

WAŻNE

W zadaniach otwartych podane odpowiedzi są przykładowe. Należy uznać także inne sformułowania, jeżeli są zgodne z tekstem, wiedzą o epoce i realizują wszystkie elementy polecenia.

I. Epoka, idee i instytucje

Zadanie 1. (0–1) Metafora światła

Odpowiedź: B. Przekonanie, że wiedza i krytyczne myślenie mogą usuwać niewiedzę oraz przesąd.

Zasady oceniania:

1 pkt – zaznaczenie odpowiedzi B.

0 pkt – inna odpowiedź albo brak odpowiedzi.

Zadanie 2. (0–2) Chronologia polskiego oświecenia

Wydarzenie	Kolejność
utworzenie Komisji Edukacji Narodowej	4
uchwalenie Konstytucji 3 maja	5
założenie Collegium Nobilium	1
rozpoczęcie wydawania „Monitora”	3
elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego	2

Uzasadnienie: Chronologia: Collegium Nobilium – 1740; elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego – 1764; „Monitor” – 1765; Komisja Edukacji Narodowej – 1773; Konstytucja 3 maja – 1791.

Zasady oceniania:

2 pkt – pięć poprawnych przyporządkowań;

1 pkt – trzy lub cztery poprawne przyporządkowania;

0 pkt – dwa lub mniej poprawnych przyporządkowań albo brak odpowiedzi

Zadanie 3. (0–2) Epoka bez szkolnego uproszczenia

Zdanie	Odpowiedź
Oświecenie było wewnętrznie zróżnicowane i obejmowało zarówno klasycyzm, jak i sentymentalizm.	P
Każdy myśliciel oświecenia odrzucał istnienie Boga.	F
Rozum i doświadczenie mogły być traktowane jako uzupełniające się narzędzia poznania.	P
Rozwój uczuć i zainteresowanie naturą rozpoczęły się dopiero w romantyzmie.	F

Temat 5

Dlaczego człowiek ulega modzie i opinii otoczenia?**Co trzeba rozważyć?**

Temat dotyczy potrzeby akceptacji, prestiżu i przynależności. Trzeba pokazać, kiedy naśladowanie staje się rezygnacją z samodzielnego osądu oraz jakie koszty ponosi jednostka podporządkowana cudzym oczekiwaniom.

Możliwe stanowiska

- Człowiek ulega modzie, gdy uzależnia własną wartość od społecznego uznania i zewnętrznych oznak prestiżu.
- Presja otoczenia jest szczególnie silna wtedy, gdy jednostka nie posiada stabilnej hierarchii wartości i własnych kryteriów oceny.

Jak wykorzystać oświecenie?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Żona modna”	naśladowanie cudzoziemskich wzorców, kosztowne urządzenie domu, podporządkowanie życia salonowej modzie	Pragnienie prestiżu prowadzi do utraty rozsądku, rozrzutności i kryzysu relacji małżeńskiej.
„Paw i orzeł”	paw utożsamia wartość z efektownym wyglądem i nie przyjmuje krytycznej oceny innych	Próżność utrudnia samowiedzę i sprawia, że człowiek myli podziw dla piękna z aprobatą dla przesady.
„Malarze”	Jan zarabia, ponieważ schlebia odbiorcom; Piotr mówi prawdę, lecz pozostaje biedny	Opinia otoczenia może nagradzać przyjemne złudzenie zamiast uczciwości i rzeczywistej wartości.

Dobór drugiego utworu

- „Lalka” – arystokracja podporządkowuje życie konwenansom i pozorom statusu.
- „Ferdynand” – człowiek zostaje wtłoczony w formy narzucane przez innych.
- „Moralność pani Dulskiej” – najważniejsze staje się to, „co ludzie powiedzą”.

Konteksty do wyboru

- socjologiczny – konformizm – jednostka dostosowuje zachowanie, aby uniknąć odrzucenia
- kulturowy – konsumpcjonizm – przedmioty i styl życia stają się znakami pozycji, nie odpowiedzią na realne potrzeby

Temat 6

Jak wady jednostek wpływają na los wspólnoty?**Co trzeba rozważyć?**

Temat wymaga przejścia od prywatnego zachowania do jego społecznych i politycznych konsekwencji. Trzeba pokazać, jak egoizm, prywatność, brak umiaru albo niechęć do reform stają się problemem państwa, nie tylko pojedynczego człowieka.

Możliwe stanowiska

- Wspólnota słabnie, gdy prywatne interesy i codzienne wady zastępują odpowiedzialność za dobro wspólne.
- Upadek państwa nie wynika wyłącznie z działań władców; może być skutkiem utrwalonych obyczajów i zbiorowego przyzwolenia na nieodpowiedzialność.